

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาของโครงการ

ลุ่มน้ำคลองอุตะเถาเป็นลุ่มน้ำย่อยที่สำคัญของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีพื้นที่รับน้ำประมาณ 2,400 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่หลายอำเภอของจังหวัดสงขลา ลุ่มน้ำคลองอุตะเถามีลักษณะลาดเทจากทิศใต้ลงสู่ทิศเหนือ โดยมีคลองหลักคือ คลองอุตะเถา ซึ่งมีความยาวประมาณ 129.7 กิโลเมตร ไหลจากอำเภอสะเดาผ่านชุมชนต่างๆ ครอบคลุมพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 42 แห่ง ในเขต 36 ตำบล 7 อำเภอของจังหวัดสงขลา ก่อนไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่บ้านแหลมโพธิ์ ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ (ธนธร และคณะ, 2552) คลองอุตะเถามีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นคลองที่ใหญ่ที่สุดที่เป็นแหล่งน้ำสำหรับทะเลสาบสงขลาตอนล่าง เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำและแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ นอกจากนี้ยังเป็นเส้นทางคมนาคมและค้าขายที่สำคัญในอดีต จึงเป็นเหตุให้เกิดการสร้างชุมชนริมฝั่งคลองมากมายที่ต่อมาได้ขยายจนกลายเป็นเมืองใหญ่หลายเมือง เช่น หาดใหญ่ บ้านพรุ และสะเดา (จำนงค์ และคณะ, 2546) จากความอุดมสมบูรณ์ของคลองอุตะเถาทำให้เกิดชุมชน เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม เกิดการขยายตัวของชุมชนเมือง และไม่ไกลจากฝั่งคลองอุตะเถา ได้มีการพัฒนาจนเป็นเขตอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของภาคใต้ ซึ่งทั้งชุมชนเมือง เขตอุตสาหกรรม รวมทั้งพื้นที่ทำการเกษตร ต่างใช้น้ำจากคลองอุตะเถา และในขณะเดียวกันได้มีการปล่อยน้ำเสียที่ยังไม่ได้รับการบำบัดลงสู่ลำคลอง ส่งผลให้คุณภาพน้ำในลำคลองเสื่อมโทรมลงมากในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งนอกเหนือจากปัญหาคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมซึ่งเป็นปัญหาหลักในลุ่มน้ำคลองอุตะเถาแล้ว ในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอุตะเถายังมีปัญหการทำลายพื้นที่ป่าต้นน้ำทำให้ไม่มีพื้นที่ป่าคอยอุ้มน้ำไว้ เมื่อฝนตกน้ำจึงไหลสู่ทะเลอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาลำคลองขาดน้ำในหน้าแล้ง ปัญหาการรุกตัวของน้ำเค็มเข้ามาในลำคลองเมื่อน้ำในคลองอุตะเถาลดน้อยลง ส่งผลเสียต่อการทำการเกษตรและการใช้น้ำเพื่อผลิตน้ำประปา ปัญหาน้ำท่วมซึ่งในระยะหลังเกิดความรุนแรงมากขึ้นเนื่องจากปัจจัยหลายๆ ด้านประกอบกัน ได้แก่ การตัดไม้ทำลายป่า การทำลายตลิ่งด้วยเหมืองดูดทราย และโครงการพัฒนาชุดลอกคลองที่มักทำลายรูปแบบชั้นบันไดของตลิ่งคลอง ทำให้คลองรองรับน้ำได้น้อยลงในฤดูน้ำหลาก การสร้างชุมชนและถนนขางทางน้ำ การถมและปิดกั้นพรุและบริเวณพื้นที่รับน้ำต่างๆ (กองกิจการสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา, 2553; จำนงค์ และคณะ, 2546) โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำคลองอุตะเถา คือ ชุมชนที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำชุมชนในลุ่มน้ำคลองอุตะเถามีความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจึงได้มีการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและอนุรักษ์ลุ่มน้ำในรูปแบบต่างๆ ทั้งกิจกรรมการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำคลองอุตะเถา การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ การส่งเสริมการลดปริมาณขยะในลุ่มน้ำ การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ การจัดค่ายเยาวชน ฯลฯ การทบทวนหรือสรุปบทเรียนการทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่างๆ จะทำให้ทราบประเด็นปัญหา อุปสรรค และปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการและการอนุรักษ์ในลุ่มน้ำคลองอุตะเถา

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อถอดบทเรียนตัวแบบและวิธีดำเนินการ การดำเนินโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเครือข่ายเฝ้าระวังและการจัดการคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำคลองอุตะเถา เพื่อเป็นข้อมูลและองค์ความรู้สำหรับปรับปรุงการดำเนินงานด้านการจัดการและอนุรักษ์ลุ่มน้ำคลองอุตะเถาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.2 จัดทำรายงาน/คู่มือ สรุปบทเรียนในการขับเคลื่อนเครือข่ายเฝ้าระวังและการจัดการคุณภาพน้ำ
 ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

3. กลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่ตอนกลางของกลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ต.ปริก, ต.พังลา และ ต.พะตง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

4. ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินการทั้งหมด 7 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ – 31 สิงหาคม พ.ศ. 2557

5. รายละเอียดกิจกรรม/วิธีดำเนินงาน

ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ

1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)
2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)
3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observation)
4. การอภิปรายกลุ่ม (focus group discussion)

กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ประกอบด้วย การดำเนินงานของ
 เครือข่ายเฝ้าระวังและอนุรักษ์ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา

ตารางที่ 1 วิธีการดำเนินงาน

กิจกรรม	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิย.	ก.ค.	ส.ค.
.1ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายเฝ้าระวังและการจัดการ คุณภาพน้ำลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา							
.2ลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่ กลุ่มเป้าหมาย							
.3ลงพื้นที่โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ การ) การสัมภาษณ์เชิงลึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม/วิเคราะห์เนื้อหา กับเครือข่ายเฝ้าระวัง(การจัดเวที/การอภิปรายกลุ่ม/ร่วม และการจัดการคุณภาพน้ำลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา							
.4จัดทำรายงานคู่มือ สรุปบทเรียนในการขับเคลื่อน/ เครือข่ายเฝ้าระวังและการจัดการคุณภาพน้ำลุ่มน้ำคลองอู่ ตะเภา							

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ผลลัพธ์

6.1.1 ตัวแบบและวิธีดำเนินการ การดำเนินโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเครือข่ายเฝ้าระวังและการ
 จัดการคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา

6.1.2 รายงาน/คู่มือ สรุปบทเรียนในการขับเคลื่อนเครือข่ายเฝ้าระวังและการจัดการคุณภาพน้ำลุ่มน้ำ
 คลองอู่ตะเภา

6.2 ผลผลิต

6.2.1 รายงานความก้าวหน้า 1 เล่ม ภายใน 30 เมษายน 2557

6.2.2 รายงานผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ รวมถึงตารางข้อมูลและภาพประกอบจำนวน 3 เล่ม

6.2.3 แผ่นบันทึกข้อมูล (CD) ของรายงานในข้อ 2.2 จำนวน 3 ชุด

ศูนย์ศึกษาลำปางดง
www.SongkhlaLake.com